

ნესტან კუტივაძე

“ვეფხისტყაოსანი” და XIX საუკუნის I ნახევრის კრიტიკული დისკურსი

შოთა რუსთაველის “ვეფხისტყაოსანს” XIX საუკუნეში რამდენიმე საინტერესო დისკურსი ჰქონდა. ეს იყო მისი კრიტიკული რეცეფცია, თარგმნის პრობლემა, რომელიც გადაჯაჭვული იყო პოემის ადეკვატურ გაგებასთან და ტექსტის ალუზიური გააზრება. ამჟერად ჩვენ გვიანტერესებს ლიტერატურულ-კრიტიკული დისკურსი, რომლის ანალიზი შესაძლებლობას გვაძლევს “ვეფხისტყაოსანთან” დაკავშირებულ რეფლექსიას სხვადასხვა ეპოქაში გავადევნოთ თვალი.

ორიოდე სიტყვით გვინდა შევეხოთ თავად სალიტერატურო კრიტიკის ხასიათს XIX საუკუნის პირველ ნახევარში. რამდენადაც ეს პროცესი უშუალოდ მისდევს ჟურნალისტიკის განვითარებას, აქედან ეყრება საფუძველი საქართველოში ჟურნალ-გაზეთების გამოცემასა და, ფაქტობრივად, ამ პერიოდიდან იწყება ლიტერატურულ-კრიტიკული პუბლიკაციები პრესაშიც.

ბუნებრივია, შოთა რუსთაველის გენიალური პოემა წინა ასწლელულებშიც არაერთხელ გამხდარა განსჯის საგანი, მაგრამ იგი თვისებრივად განსხვავებულ ხასიათს ატარებდა, უმეტესად ლექსითი ფორმით იყო გამოთქმული და მისი წაკითხვა მართლმადიდებლური რელიგიის პოზიციებიდან ხდებოდა.

სწორედ XIX საუკუნის პირველი ნახევრიდან ეყრება ჩვენში საფუძველი როგორც “ოქროვანი საუკუნის” (სოლომონ დოდაშვილი) მხატვრულ ძეგლზე, ასევე, საერთოდ, მხატვრულ ტექსტებსა თუ ლიტერატურულ ფაქტებზე მსჯელობას, რომელსაც 60-იანი წლებიდან სხვა მასშტაბებსა და ხასიათს სძენს ილია ჭავჭავაძისა და “თერგდალეულების” გამოსვლა სამოღვაწეო ასპარეზზე.

ნიშანდობლივია, რომ საქართველოში პირველი ლიტერატურულ-კრიტიკული ხასიათის პუბლიკაცია შოთა რუსთაველს ეძღვნება. ეს არის 1829 წელს “ტფილისის უწყებანში” (იანვარი, III) გამოქვეყნებული ლუარსაბ არღუთაშვილის სტატია “რაიმე რუსთაველისათვის”. არღუთაშვილის საგაზეთო სტატიას ინფორმაციული ხასიათი აქვს და არც ფაქტობრივი შეცდომებისაგანაა დაზღვეული. ავტორი რუსთაველს ჰომეროსს ადარებს და “ილიადასაგან” შთაგონებულადაც კი მიიჩნევს “ვეფხისტყაოსანს”, შოთას ქართული ენისა და ლექსის რეფორმატორად თვლის და, ამ მხრივ, მის ღვაწლს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს. ჩვენ აქ არ შევუდგებით თითოეული ამ მოსაზრების მართებულობაზე მსჯელობას, მაგრამ ის კი უთუოდ უნდა აღვნიშნოთ, რომ თანამედროვე რუსთაველოლოგიის კვლევის თემად არაერთხელ ქცეულა “ვეფხისტყაოსნისა” და ჰომეროსის თხზულებათა ურთიერთმიმართების ასპექტები. ამის დასტურად, ცალკეული სტატიების გარდა, ზაზა ხინთიბიძის მონოგრაფია “ჰომეროსი და რუსთაველი” (ზ. ხინთიბიძე, 2005) იკმარება. ამასთან, საგულისხმოა, რომ დავით ჩუბინაშვილიც პოემას “ამიერკავკასიის ილიადას”

უწოდებს. უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ ჰომეროსთან, როგორც მეტრთან, შედარება საზოგადოდ XIX საუკუნის კრიტიკული დისკურსის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ტენდენციაა და არამხოლოდ რუსთაველთან მიმართებითაა გამოვლენილი.

ლიტერატურათმცოდნეები მართებულად მიიჩნევენ, რომ სალიტერატურო კრიტიკის განვითარებაში დიდი წვლილი შეიტანა პირველმა ქართულმა ჟურნალმა, გაზეთ “ტფილისის უწყებანის” ორკვირეულმა ლიტერატურულმა დამატებამ, “სალიტერატურონი ნაწილნი ტბილისის უწყებათანი” (1832). ჩვენთვის საყურადღებოა რედაქტორის — სოლომონ დოდაშვილის სტატია — “მოკლე განხილვა ქართულისა ლიტერატურისა ანუ სიტყვიერებისა”, რომელიც აშკარად სკეპტიკოსთა საწინააღმდეგოდ არის დაწერილი. დოდაშვილი სწორედ იმიტომ საუბრობს ქართული ენისა და ლიტერატურის ხანგრძლივ ისტორიასა და ამ ენაზე შექმნილი ნიმუშების დიდ ღირებულებაზე, რომ უკუაგდოს, როგორც ჩანს, მაშინდელი საზოგადოების ნაწილში გაჩენილი თუ გააქტიურებული მოსაზრება, რომ ქართული ენა “გლახაკ არს” მწერლობისათვის.

პუბლიკაციაში მოცემულია ქართული ლიტერატურის ძირითადი ტენდენციების სქემატური დახასიათება, ყურადღება გამახვილებული რამდენად მნიშვნელოვანი და დიდებული მხატვრული თუ ფილოსოფიური ნაწარმოებები იქმნებოდა და ითარგმნებოდა ქართულ ენაზე საუკუნეების განმავლობაში. ბუნებრივია, რომ ამგვარ ნარატივში გამორჩეული ადგილი დაეჭირა შოთა რუსთაველის პოემას. “დასამტკიცებლად მისსა, რომელ სიტყვიერება ჩვენი ყოფილა მაღალსა ხარისხსა ზედა სრულებისასა, საკმაო არს წარუვდგინოთ განათლებულსა სჯასა ლექსნი რუსთველისანი “ვეფხისტყაოსანი” (მწერლობა, 1992, გვ. 447), - წერს სოლომონ დოდაშვილი.

როგორც მოხმობილი მასალიდან ვხვდებით, ამ ეტაპზე კრიტიკული დისკურსი ძირითადად პოემის შეფასებითა და განსაკუთრებულობის აღნიშვნით შემოიფარგლება, რაც მოულოდნელი არ არის, თუ გავითვალისწინებთ, რომ მხოლოდ იწყება კრიტიკული განსჯისა და საერთოდ ფილილოგიური კვლევების ტრადიცია ქართულ სინამდვილეში. უფრო ცხადი რომ გახდეს თანამედროვე მკითხველისათვის, ერთი შეხედვით, ასეთი სქემატური სტატიის მნიშვნელობა, დავიმოწმებთ პროფ. ჯუმბერ ჭუმბურიძის შეფასებას: “იგი საინტერესოა არა მარტო იმით, რომ ავტორი იმდროინდელი მკითხველისათვის ნაკლებად ცნობილ მრავალ მწერალსა და ძეგლს ეხება (თუმცა გაკვრით), არამედ იმითაც, რომ კრიტიკოსი აყენებს ქართული ენის ბუნების, ამ ენის სიწმინდის, მწერლის მიერ მშობლიური ენობრივი მასალის გამოყენებისა და საერთაშორისო ტერმინოლოგიის ხმარების საკითხებსაც... ს. დოდაშვილი ერთი პირველთაგანია, რომელიც, მეფის რუსეთის დამკვიდრების შემდეგ საქართველოში, ეროვნული მწერლობის პროპაგანდას იწყებს და ცდილობს ქართული კულტურის ღირსება სხვასაც დაანახოს” (ჯ. ჭუმბურიძე, 2003, გვ. 101). ვფიქრობთ, მეცნიერის უკანასკნელი პასაჟი კარგად გვიჩვენებს XIX საუკუნეში განვითარებულ მოვლენათა სირთულესა და ეროვნული თვალსაზრისით შექმნილ მძიმე ვითარებას.

საყურადღებოა, ასევე, თეიმურაზ ბაგრატიონის განმარტება პოემა “ვეფხისტყაოსნისა”, რომელიც 1843 წელსაა დაწერილი. ამ ნაშრომში უკვე წამოჭრილია ისეთი საკითხები, როგორებიცაა: პოემის ორიგინალურობის,

მსოფლმხედველობრივი, ენობრივი, ისტორიულ რეალობასთან მიმართებისა თუ სხვა თემები. თეიმურაზ ბაგრატიონმა აბსოლუტურად სხვა კრილში გადაიტანა მსჯელობა. იგი საუბრობს თხზულების გმირთა ეროვნულ ხასიათსა და მასში ასახულ იმ ზნე-ჩვეულებებზე, რომლებიც საფუძველს აძლევს, რომ მკითხველს დაუსაბუთოს არა მხოლოდ პოემის ორიგინალურობა, არამედ ეროვნული თეიმეოფობის ამსახველი ასპექტებიც წამოწიოს წინა პლანზე. თეიმურაზ ბაგრატიონის აზრით, “რუსთაველი არცა ბაძავს ბერძენთა, არცა სპარსთა”, პოემაც ქართული ხასიათის გამოვლინებაა. “ზოლო წიგნი ესე ვეფხისტყაოსანი შეიცავს თვისს შორის თუმცადა ზღაპარ სიტყვაობასა, მაგრამ ფრიადისა ხელოვნებითა შეწყობილ არს ესე სრულიად ძველსა ქართველთა ზნეობათა, ჩვეულებათა და ხარაკტერსა ზედა ენისა ჩვენისასა” (თ. ბაგრატიონი, 1960, გვ. 293), რომელიც “პირველ სპეციალისტ რუსთველოლოგადაა” მიჩნეული ლიტერატურათმცოდნეთა მიერ. “თეიმურაზის ნაშრომების გავლენა, კერძოდ კი მისი “ვეფხისტყაოსნის” განმარტებათა გავლენა და გამოძახილი მის შემდგომად გაშლილ ლიტერატურულ კვლევა-ძიებაზე საგრძნობი იყო. ბევრი მისი დებულება არა მხოლოდ გაზიარებული, არამედ ხშირად საკვლევაძიებო საფუძველად ყოფილა მიღებული მკვლევართა მიერ რუსთველოლოგიურ მუშაობაში”, - ასე შეაფასა თეიმურაზ ბაგრატიონის დამსახურება “ვეფხისტყაოსნის” შესწავლაში XX საუკუნის ერთ-ერთმა ცნობილმა რუსთველოლოგმა გაიოზ იმედაშვილმა (იქვე, 030). მეცნიერი მართებულად შენიშნავს, რომ “განმარტებამ...” დასაბამი მისცა შოთას პოემასა თუ ბიოგრაფიასთან დაკავშირებული არაერთი საჭირობოროტო საკითხის კრიტიკულ განსჯას.

პოემის ანალიზის თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია, აგრეთვე, დავით ჩუბინაშვილის სტატია, რომელიც მან ჯერ 1842 წელს, ხოლო შემდგომ 1850 წელს გამოაქვეყნა. ისიც ხაზს უსვამს შოთას ტექსტში ქართული ისტორიული რეალიების ასახვას, აღნიშნავს, რომ პოემა “ისტორიულ-ნაციონალური ხასიათის მქონე ალეგორიული ნაწარმოებია”. ავტორი ამბობს, რომ ნესტან-დარეჯანი თამარია, ხოლო ინდოეთის შვიდი სამეფოც საქართველოს შვიდი სამთავროს ალეგორიაა. ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმ ფაქტსაც, რომ ჩუბინაშვილი არ იზიარებს ვახტანგის მიერ რუსთაველის პოემის ქრისტიანული მსოფლმხედველობის საფუძველზე განმარტებას და ამას არა მარტო უცნაურად და გაუმართლებლად, არამედ უხერხულადაც კი მიიჩნევს.

დავით ჩუბინაშვილის წვლილი მხოლოდ ამ წერილით არ ამოიწურება. მან 1846 წელს გამოსცა “Грузинская Хрестоматия”- ს, II ნაწილი, რომელშიც შეიტანა წერილი პოემის შესახებ და დაურთო ბარტდინსკისეული თარგმანი (გ. იმედაშვილი, 1957, გვ. 25), რადგან იგი მაშინდელ სხვა თარგმანებთან შედარებით უპირატესობას ამ უკანასკნელს ანიჭებდა.

ამავე პერიოდის კრიტიკული დისკურსის ნაწილია “ვეფხისტყაოსნის” თარგმნასთან დაკავშირებული საკითხებიც. ამ თვალსაზრისით, აღსანიშნავია ევლახოვისა და ბარდტინსკის მიერ თარგმნილი პოემის სტროფები და დავით ჩუბინაშვილის პოზიცია, რომელიც მან გამოხატა ევლახოვის მიერ 1846 წელს გამოქვეყნებულ თარგმანთან დაკავშირებულ რეცენზიაში. მასში ავტორი ადეკვატური თარგმანის საკითხებს წამოჭრის და სავსებით მართებულად დასძენს. რომ მთარგმნელმა ამბავი კი არ უნდა ვადმოსცეს, არამედ უნდა შეინარჩუნოს

ნაწარმოების შთამბეჭდაობა და ემოციურობა, ასევე, ფორმისა და შინაარსის იმავე ჰარმონიულობას უნდა მიაღწიოს, რაც დამახასიათებელია ორიგინალისათვის. “ვეფხისტყაოსანი, რომ კარგად გადაითარგმნოს და მიღწეული იქნეს ნაწარმის კლასიკური მიზანი, საჭიროა თარგმანში შენახულ იქნეს დედნის განმასხვავებელი ღირსებანი: თარგმნა სხვაგვარად ნიშნავს მხოლოდ პოემის შინაარსის გარდათქმას. ორიგინალის ძალის შთაბეჭდილებას შეადგენს, რასაკვირველია, მისი ღრამის შინაარსი, მაგრამ ღრამის შინაარსი ჩასმული აზრის საფარველში, თანამედროვეობის გამომთქმელი, ბგერისა და ფრაზის თამაშის ჰარმონია შესაბამისი ენისა და გემოვნებისა და, ბოლოს, სიტბო და უბრალოება, რომელშიც ისინი გამოთქმულია მოქმედი პირისა და გადმოცემულია ავტორის მიერ”, - წერდა ჩუბინაშვილი (ქრესტომათია, 1955, გვ. 31). მისი აზრით, ყველა ამ ღირსების გარეშე ნაწარმოების ავტორი გაქრებოდა თავისივე თხზულების დამახინჯებულ პაროდიაში და ვერც ლიტერატურა შეიძენდა რამეს, მით უფრო, რომ “ქართული ენის საყოველთაო უცოდინარობის გამო მხოლოდ რუსული ენის მცოდნე ქართველები შეიძლება იყვნენ ჭეშმარიტი შეფასებელნი “ვეფხისტყაოსნის” თარგმანისა” (იქვე). თავისთავად ამ მოსაზრების მართებულობასა თუ გარკვეული რეალობით განპირობებულობაზე, ამჯერად არ შევჩერდებით, დავძენთ, რომ ზემო აღნიშნულში სტატიის ავტორს არ დაეთანხმა ადრესატი და წერილითვე უპასუხა.

ი. ევლახოვი არ იზიარებს ჩუბინაშვილის შეხედულებებს არც თარგმანის და არც თამარის ეპოქის შეფასებასთან დაკავშირებით. მას მიაჩნია, რომ ავტორი თამარის დროს მითითურ საბუთრველში ხვევს. ევლახოვს “თამარიანი” და “ვეფხისტყაოსანი” არასაკმარისად მიაჩნდა საიმისოდ, რომ XII საუკუნესთვის ოქროსი ეწოდებინათ, მიუხედავად იმისა, რომ ითვალისწინებდა და უცილობლად თვლიდა, “რომ “ვეფხისტყაოსანი”, როგორც საბატოო ჰეგლი, როგორც ადგილობრივი გადმერთების საუნჯის კიდობანი ფასდებულა საქართველოში და ადგილობრივ მკვიდრთა სიამაყის საგანია” (იქვე, 33), მაგრამ აქვე იმასაც შენიშნავდა, რომ პოემის ენა მცირეთათვის ხდიდა მას გასაგებს.

რაც შეეხება უშუალოდ თარგმანის ადეკვატურობას დედანთან შედარებით, ევლახოვი დაეთანხმა რეცენზენტს და, ამ მხრივ, აქცენტი გადაიტანა ბარდტინსკის ტექსტის ნაკლოვანებებზე. ბოლოს კი იმედი გამოთქვა, რომ მკითხველი თავად განსჯიდა მისსა და ბარდტინსკის ნამუშევარს. ხაზი გაუსვა იმ გარემოებასაც, რომ მისი თარგმანი “იყო მხოლოდ ცდა ამ დარგში”.

ამ პოლემიკამ კარგად გამოაჩინა, რომ მათ თეორიულად საკითხი სწორად ესმოდათ, პრაქტიკულად კი გასაგებია, რომ მისი განხორციელებისათვის საკმარისი არ იყო მხოლოდ მონდომება ან “სიყვარული და ერთგულება”, როგორც მთარგმნელი წერდა სტატიის დასასრულს.

“ვეფხისტყაოსანთან” დაკავშირებულ კრიტიკულ დისკურსს შეიძლება მივაკუთვნოთ ამავე პერიოდში დაწერილი დიმიტრი ყიფიანის სტატია “თამარ დედოფლის საუკუნე”, რამდენადაც იგი ეხმაურება მ. მაისურაძის “ვარციხის ციხე-დარბაზს”. თხზულებაში რუსთაველის თამარისადმი უიმედო სიყვარულისა და ვარციხის ციხე-დარბაზის სამეფო ინტრიგების შესახებ არის მოთხრობილი. წერილის ავტორი არ იზიარებს ნაწარმოების მხატვრულ გადაწყვეტას და წამოჭრის საკითხს შეცნობიერებულად შესწავლის აუცილებლობაზე იმ ისტორიული

ეპოქისა, რომელშიც შექმნილი ძეგლის თარგმნა ან მხატვრული თხზულები დაწერა აქვს განზრახული ავტორს. კრიტიკოსი მაისურაძის ტექსტის დადებით მხარეებზეც მიუთითებს და პრინციპულად არ მიიჩნევს “ვარციხის ციხე-დარბაზს” ისტორიულ მოთხრობად. “იმ დროიდან, როცა ადამიანი ახალგაზრდაა, იგი ინახავს ცხოვრების დასასრულამდე ხსოვნას თავისი საუკეთესო ღვაწლისა. ხოლო, ოქროს საუკუნის სახელშერქმეული დროიდან ხალხი იგონებს თავისი წარმომადგენლის იმ ღვაწლს, რომელიც უფრო მეტად ეთნევა მის პატრიოტულ გრძნობას...” (იქვე, 38). რაკი ეს ავტორმა ზოგადად ადამიანის თვისებად მიიჩნია, საკუთარი ერის ისტორიისადმი ფაქიზი დამოკიდებულებაც ჩვეულებრივ და საყოველთაო ნიშნად ჩათვალა. “სხვა ქვეყნებში ასეთი პიროვნებანი მოგვიანო დროის პოეტებში იწვევენ აღმაფრთოვანებელ იდეებს, მთხრობელებში კეთილშობილ და მაღალ აზრებს, ისტორიკოსებში - მათი დიდებისადმი მიკერძოებას, ყველაში კი მათ სიდიადის წინაშე მოწიწებას” (იქვე). პუბლიკაციის ავტორის აზრით, ეს კანონზომიერება საქართველოში დაირღვა. მაისუროვი დიდი თამარის სახელს არცხვენდა მისთვის ისეთი თვისებების მიწერით, “ვინმე მარგარიტა ბურბონელისა” ან რომელიღაც ბნელი პიროვნებისათვის რომ შეიძლებოდა ყოფილიყო დამახასიათებელი. პუბლიკაციის დასასრულს დიმიტრი ყიფიანი როგორც ველახოვს, ისე მაისურაძეს აძლევდა გულწრფელ რჩევას, ისტორიული საკითხების შესახებ თავიანთი მოსაზრებები გადამოწმების გარეშე არ გამოექვეყნებინათ, რადგან ბევრი მკითხველი შეიძლებოდა შეეყვანათ შეცდომაში. აქვე იმასაც მიაჩნებდა, რომ ძნელი იყო ამ ეპოქაზე წერა, თუნდ პოემის თარგმნა და მათ წარმატებას უსურვებდა მომავალში.

ეს წერილი რომ არაა, ალბათ, მაისურაძის ზემოთ აღნიშნული მოთხრობა “კავკაზის” ფურცლებზე ჩაიკარგებოდა, თუმცა რაკი მას დიმიტრი ყიფიანმა სპეციალური სტატია უძღვნა, როგორც ჩანს, იმ პერიოდში ისტორიული და ეროვნული თემების არასწორად, დამახინჯებულად წარმოჩენის ტენდენციის განვითარების საშიშროებას ხედავდა, რაც, ნაწილობრივ, იმდროინდელ და შემდგომი ათწლეულის პუბლიკაციებში ნამდვილად იკვეთება და მას სუბიექტურთან ერთად თავისი ობიექტური მიზეზებიც უდავოდ აქვს.

“კავკაზში” 1849 წელს კიდევ ერთი წერილი დაიბეჭდა “ვეფხისტყაოსნის” შესახებ. ეს არის გ. ბარათაშვილის სტატია «Памятники письменности Грузии» - “ქართული სიტყვიერების ძეგლი”, მაგრამ, რადგანაც მასში წამოჭრილი პრობლემატიკა რამე სიახლის შემცველი არ არის, მასზე აღარ შევჩერდებით.

ცალკე საკითხია საზღვარგარეთ პოემის თარგმნისა და კვლევის ისტორია, რომელსაც საფუძველი XIX საუკუნის დასაწყისიდან ეყრება და მისი ერთ-ერთი საფუძვლის დამდები გამოჩენილი მარი ბროსეა. ამჯერად ჩვენ შეგნებულად არ შევეხებით ბროსეს რუსთველოლოგიურ მოღვაწეობას. მხოლოდ იმის აღნიშვნით შემოვიფარგლებით, რომ მისი ღვაწლი ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებულია.

XIX საუკუნის პირველი ნახევრის კრიტიკულ დისკურსს თითქმის მთლიანად განსაზღვრავს “ვეფხისტყაოსანი”. თუ 1820-30-იან წლებში ის ძირითადად პოემის შეფასებითა და განსაკუთრებულობის აღნიშვნით შემოიფარგლება, მომდევნო ათწლეულში უკვე პრობლემათა მრავალფეროვან სპექტრს მოიცავს. ამასთან, წინა საუკუნეებისაგან განსხვავებით, თავისუფალია

რელიგიური მიდგომისგან და მიმართულია ტექსტის თავისებურებების უფრო ღრმად გასააზრებლად და წარმოსაჩენად. ამ ეტაპმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა პოემის შემდგომი კვლევა-ძიების საქმეში.

დამოწმებული ლიტერატურა

თ. ბაგრატიონი, 1960 - თეიმურაზ ბაგრატიონი, განმარტება პოემა “ვეფხისტყაოსნისა”, გაიოზ იმედაშვილის რედ. გამოკვლევითა და საძიებლებით, თბ., 1960.

გ. იმედაშვილი, 1957 - გაიოზ იმედაშვილი, რუსთველოლოგიური ლიტერატურა, 1712-956 წლები, თბ., 1957.

მწერლობა, 1992 - ქართული მწერლობა, ტ. 9, თბილისი, 1992.

ქრესტომათია, 1955 - ქართული ლიტერატურული კრიტიკის ისტორიისათვის, ქრესტომათია, I, სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტის გამოცემლობა, თბ., 1955.

ჯ. ჭუმბურიძე, 2003 - ჭუმბერ ჭუმბურიძე, ქართული კრიტიკის ისტორია, I, თბ., 2003.

NESTAN KUTIVADZE

‘THE KNIGHT IN THE PANTHERS SKIN’ AND CRITICAL DISCOURSE OF THE EARLY HALF OF THE 19TH CENTURY

‘The Knight in the Panthers Skin’ by Shota Rustaveli had several interesting discourses in the 19th century. It was its critical reception, the problem of translation that was interchanged with an adequate understanding of the poem and allusive conceptualization of the text. It is the analysis of literary-critical discourse that gives the possibility to observe the introspection connected with ‘The Knight in the Panthers Skin’ in various epochs.

In previous centuries a brilliant poem by Shota Rustaveli has become a topic of discussion many times that was mostly expressed in a verse form. After the first half of the XIX century, along with the development of journalism, the publication of letters of literary-critical nature and the discussion around the masterpiece from the epoch of the King Tamar started taking place more intensively. In this respect, the letter of Luarsab Arghutashvili _ ‘Something for Rustaveli’ published in ‘Tbilisis Utskehani’ (Tbilisi Communiqué) is of note as well as a famous article of Solomon Dodashvili _ ‘A short Review of Georgian Literature’ (1832).

The publications of later decades are of a different nature. They raise the problems such as: the originality of the poem, conceptualization in the light of the world view, connection with the historic reality and more. In this respect, ‘Definition of the poem ‘The Knight in the Panthers Skin’ by Teimuraz Bagrationi, ‘About the Georgian Poem _ ‘The Knight in the Panthers Skin’ by Davit Chubinishvili, ‘The Masterpiece of Georgian Poetry’ by G. Baratashvili are of note. In the same period the issues connected with the adequate translation of the poem were brought to the foreground. The publications of Davit Chubinishvili and I. Evlakhov refer to the above-mentioned issues in particular.

The critical discourse of the second half of the 19th century is almost fully determined by ‘The Knight in the Panthers Skin’. If in the 1820-30s critical discourse covers only the evaluation of the poem and indication of its peculiarities in later decades a wide spectrum of problems comes to the foreground. Moreover, unlike the previous centuries it is free from religious approaches and is directed to a deeper analysis and manifestation of the peculiar characteristics of the text.